

Prepošti zagrebačkoga kaptola (1625-1687)

Maračić, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:227609>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Andrea Maračić

Prepošti Zagrebačkog kaptola (1625-1687)

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

ANDREA MARAČIĆ

Prepošti Zagrebačkog kaptola (1625-1687)

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Ivana Jukić Vidas

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Konfesionalizacija i izgradnja države.....	4
2.1 Kako historiografija objašnjava konfesionalizaciju?.....	4
2.2 Izgradnja države i kraljevske vlasti u 17. stoljeću.....	6
2.3 Hrvatski i zajednički Ugarski sabori: mjesta suradnje kralja i staleža.....	7
3. Društveno – politička uloga Zagrebačkog kaptola u ugarskoj zajednici.....	10
3.1. Povijest kaptola.....	10
3.2. Izgradnja Zagrebačkog kaptola: 14.- 17. stoljeće.....	11
3.3. Politička uloga Zagrebačkog kaptola u 17. stoljeću.....	12
4. Zagrebački prepošti od 1625. do 1687. godine.....	15
4.1. Biskupi.....	15
4.2. Ostali zagrebački prepošti.....	19
5. Zaključak.....	20
6. Izvori i literatura.....	21

1. Uvod

Termin *konfesionalizacija* su skovali njemački povjesničari Wolfgang Reinhard i Heinz Schilling krajem 70-ih godina 20. st. te su njime označili društveno-političke procese koji su se zbivali na prostoru Europe u razdoblju ranog novog vijeka, a doprinijeli su izgradnji moderne institucije države. Prema njima, ti procesi su bili usko vezani uz stvaranje novih i obnovu postojećih vjeroispovijesti, od kojih se posebno ističu kalvinizam, luteranizam i katolicizam. Konfesionalizacija, sinonim za ove višestruke promjene koji su zahvatile Europu se odvijala na svim društvenim razinama, "odozgo" i "odozdo" te je zbog toga imala integrativnu moć u društvu koja se odrazila na crkvenu i političku povijest. Također, granice između različitih domena društvenog djelovanja su uslijed konfesionalizacije postale promjenjive, a ponekad su bile i izbrisane.¹

U ovome radu predstaviti će se uloga Zagrebačkog kaptola u kontekstu historiografskog pojma konfesionalizacije te njegov utjecaj na donošenje političkih odluka u Hrvatskom Kraljevstvu gdje je predstavljao središnju crkvenu instituciju. Cilj rada je ukazati na složenost odnosa među ondašnjim nositeljima vlasti koji su, s namjerom da se održe i ojačaju na političkom položaju bili primorani na međusobna partnerstva, a zbroj njihovih međusobnih djelovanja te povremenih sukoba rezultirao je izgradnjom ranomoderne države. Glavna teza rada jest da je Zagrebački kaptol u toj ponekad nejasnoj hijerarhiji moći bio neizostavan posrednik i politički "igrač" koji je mogao utjecati na zbivanja i odluke u svim važnim vladajućim institucijama – kraljevskim i saborskim, te je također posjedovao potreban kulturni i društveni autoritet među stanovništvom. U radu će se istražiti razvoj Zagrebačkog kaptola do velikaške institucije s takvim obujmom utjecaja, te će se istaknuti pojedince koji su obnašali funkciju zagrebačkih prepošta u razdoblju od 1625. do 1687. godine.

U pisanju rada se koristilo nekoliko izvora koji su pomogli u pronalaženju odgovora na dva osnovna pitanja: značenje kraljeve odluke iz 1625. o pravu sjela zagrebačkog prepošta u Gornjem domu Ugarskoga sabora i utjecaj te odluke na političku moć Kaptola. Prvo pitanje najbolje pojašnjava sami zapis kraljeve odluke, tj. članak 61. sa zajedničkog Ugarskog sabora iz 1625. koji je zapisan u prvom volumenu *Corpus Juris Hungarici* iz 1779. *Corpus Juris Hungarici* je pravni zbornik hrvatsko – ugarske državne zajednice u kojemu se od 1628. sjedinjuju zapisi važećih kraljevinskih zakona te popis običajnog prava koje je István

¹ O pojmu *konfesionalizacija* vidi više u: Ute Lotz- Heumann, "The Concept of 'Confessionalization': a Historiographical Paradigm in Dispute", *Memoria y civilización*, (2001.), vol. 4: 95.

Verböczy sakupio još početkom 16. st.² Biografije zagrebačkih prepošta iz razdoblja od 1625. do 1687. godine su pak dale uvid u to na koji način je spomenuta odluka utjecala na moć Kaptola. One su sažete iz djela *Podaci o zagrebačkim kanonicima* Ljudevita Ivančana koje je dovršeno 1924. te je ostalo sačuvano u strojopisu, a donosi biografije kanonika u razdoblju od 1193. do 1924. godine. Uz spomenute izvore, koristila se i dodatna literatura hrvatskih i inozemnih autora: knjiga *The Rise and Decline of the State* autora Martina van Crevelda, zatim *Absolutism in Central Europe* Petera H. Wilsona te članak *The Concept of "Confessionalization": a Historiographical Paradigm in Dispute* Ute Lotz-Heumann. Navedeni radovi pomogli su u analiziranju i opisivanju općeg kulturno-političkog ozračja u Habsburškoj Monarhiji u 17. st. i povijesnih procesa koji su do njega doveli. Za opisivanje stanja u užoj ugarskoj zajednici i analiziranju Hrvatskog i zajedničkog Ugarskog sabora korišteni su članci Ivane Jukić *Vjerska politika plemstva u Hrvatskom saboru od 1604. do 1687. godine* i *Kralj, Kaptol i sisačka utvrda 1672.- 1682.: granice političke moći*, knjiga Marka Jerkovića *Zagrebački kanonici u 14. st.* te doktorska disertacija Ivane Horbec pod naslovom *Razvoj uprave i javnih službi Banske Hrvatske u vrijeme vladavine Marije Terezije*. Za opisivanje rada sabora (Hrvatskog i Zajedničkog) korištena je i knjiga pravnika Ivana Beuca *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*. Određeni pojmovi i povijesne činjenice koje nisu krucijalne za razumijevanje teme rada, ali daju širu sliku ovoga razdoblja, objašnjeni su pomoću radova Damira Barbarića ("Bolonjski Ugarsko – ilirski zavod u kulturnoj povijesti Hrvatske"), Ljudevita Ivančana ("Bečki kolegij zagrebačke biskupije") i Theodore Shek Brnardić ("Tavernik, tavernikalni sud i tavernikalno pravo"), te također uz pomoć natuknica iz online Hrvatske enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža.

Sadržaj rada podijeljen je u pet poglavlja u kojima će se pokušati predstaviti i analizirati navedena problematika. Nakon Uvoda slijedi poglavlje Konfesionalizacija i izgradnja države koje započinje detaljnijim opisom historiografskog pojma konfesionalizacije u odlomku Kako historiografija objašnjava konfesionalizaciju?. Odlomak Izgradnja države i kraljevske vlasti u 17. st. donosi sažeti opis procesa koji se događa kao "nusprodukt" tadašnjih vjerskih i političkih promjena, a to je izgradnja moderne tj. protomoderne države. U posljednjem odlomku iz ovoga poglavlja, Hrvatski sabor i zajednički Ugarski sabor: mjesta susreta kralja i staleža, pobliže se prikazuju glavni politički aparati kroz koje su djelovali hrvatski staleži i

² "Corpus iuris Hungarici", Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristup ostvaren 8.9. 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12522>.

kralj, a u kojima je Zagrebački kaptol imao relevantnu ulogu. Slijedi treće poglavlje Društveno – politička uloga Zagrebačkog kaptola u ugarskoj zajednici, u kojemu će se detaljnije objasniti teza o značaju Kaptola. Prvi odlomak čini opis opće povijesti europskih kaptola počevši od ranokršćanskog pa do modernog razdoblja. Povijest Zagrebačkog kaptola detaljnije je razrađena u odlomku Izgradnja Zagrebačkog kaptola: 14.- 17. stoljeće, a njegov politički položaj u 17. st. je opisan u posljednjem odlomku Politička uloga Zagrebačkog kaptola u 17. st. Najopsežnije poglavlje Zagrebački prepošti donosi rezultate istraživanja o zagrebačkim prepoštima iz razdoblja 1625.- 1687. Ono je podijeljeno u dva odlomka; u prvome su prikazane biografije prepošta koji su tijekom karijere bili imenovani zagrebačkim biskupima, a drugi donosi biografije prepošta koji najčešće zbog smrti za vrijeme prepoziture nisu obavljali funkciju višu od one poglavara Zagrebačkog kaptola. Rad završava Zaključkom.

2. Konfesionalizacija i izgradnja države

2.1. Kako historiografija objašnjava konfesionalizaciju?

Koncept konfesionalizacije je u historiografiji dominantan od 80-ih godina 20. st. kada su ga Reinhard i Schilling počeli koristiti za opis razvoja ranomoderne Njemačke.³ Za razliku od tada općeprihvaćene teorije o reformaciji i protureformaciji kao primarnim pokretačima društveno-političkih promjena u smjeru modernizma, historiografski pojam konfesionalizacije je obuhvatio više procesa koji su se zbivali tijekom dužeg perioda, te na širem prostoru. Temelj ovog koncepta, kao što njegov naziv sugerira, jest vjeroispovijest, tj. priznanje, izgradnja i institucionaliziranje vjere koja time postaje moderna institucija koja sudjeluje u izgradnji države.⁴ Schilling je ove procese povezao s razdobljem između Augsburškog mira 1555. i Tridesetogodišnjeg rata koji je završio 1648., međutim taj vremenski okvir je bio tema brojnih kritika. Reinhardova periodizacija je s druge strane obuhvatila veće razdoblje, počevši od prvih desetljeća 16. st. sve do 20-ih godina 18. st.⁵ Uspješnost konfesionalizacije na određenom području je ovisila o brojnim vanjskim čimbenicima, a ponajviše o onome tko je imao vlast na njemu, što potvrđuje odluka donošena Augsburškim mirom 1555.: *Cuius regio,*

³ Lotz- Heumann, "The Concept of 'Confessionalization'", 94.

⁴ *Ibid*, 95.

⁵ *Ibid*, 107.

eius religio.⁶ Crkva i vladar stoga u ovome razdoblju djeluju politički usklađeno, a ostali nositelji vlasti unutar političke strukture mogu im pružati podršku ili otpor. Razdoblje konfesionalizacije također karakterizira više ishodišnih točaka iz kojih se iniciraju spomenute promjene, stoga se govori o "discipliniranju društva" na mikro i makro razini, tj. odozgo i odozdo, iako uvijek uz nužnu podršku kralja.⁷ Lokalne crkvene institucije će se u tom pogledu istaknuti kao posebno utjecajna sila budući da su imale izravan utjecaj na određenu zajednicu koju su okupljale.

Za razumijevanje ovih ranonovovjekovnih društvenih promjena sabranih pod pojmom konfesionalizacija, valja prvo istražiti kako je kršćanska Crkva dosegla potencijal institucije koja mijenja društvo na svim razinama, pa i onima daleko izvan granica duhovne sfere. Jedan od odgovora na to pitanje nalazimo u njezinoj dugotrajnosti i opstojnosti kroz dinamična razdoblja kasne antike i srednjeg vijeka. U tom dugom periodu dolazi do određenih promjena koje utječu na čitavo europsko društvo, poput pada Zapadnog Rimskog Carstva koje je baštinilo stoljetnu kulturu latinske Europe i Velike seobe naroda kojom se mijenjaju zemaljske granice diljem Europe. Crkva u tom periodu ostaje civilizacijsko središte te nositeljica jezične, političke i kulture tradicije naslijeđene iz Rimskog Carstva.⁸ Uz to, decentralizirani feudalni sustav na kojem se gradilo novo srednjoeuropsko društvo i u kojem je vlast dolazila iz više centara, također je doprinio pozicioniranju Crkve visoko na društvenoj ljestvici. Crkva je u takvom društvu predstavljala vrhovni autoritet kojem nije mogao konkurirati ni sam kralj budući da prema kršćanskom nauku on nije bio Božji nasljednik, već su to predstavljali crkvena dogma i učenje.⁹

Elitni status Crkve je unatoč navedenim privilegijama bio poljuljan uslijed kulturnih i političkih zbivanja koji kulminiraju u 14. st., a koji su imali domino efekt na europsko društvo još duboko u ranom novom vijeku. Crkva 1378. proživljava Zapadni raskol tijekom kojeg se papinstvo razdijelilo između dva središta, u Avignonu i Rimu te se ovim rascjepom otvorilo pitanje autoriteta u Crkvi.¹⁰ Slabljenju crkvene tj. papinske moći u ovome razdoblju također su doprinijele i intelektualne i kulturne promjene koje su zahvatile društvo i popularizirale

⁶ "Cuius regio, illius religio", Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristup ostvaren 2.9.2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12961>.

⁷ Lotz- Heumann, "The Concept of 'Confessionalization'", 110. Pojam "discipliniranje društva" preuzet iz istog članka, 97 str.

⁸ Martin van Creveld, *The Rise and Decline of the State* (Cambridge University Press, Virtual Publishing, 2003), 60.

⁹ *Ibid*, 59.

¹⁰ Marko Jerković, *Zagrebački kanonici u 14. stoljeću – Institucionalna i društvena povijest katedralne zajednice* (Biblioteka Institucije i pojedinci, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2018), 1.

humanističke ideje. Humanizam je preispitivao moral i etiku Papinske države te je težio oživljavanju klasičnog svijeta koji je prethodio kršćanstvu. Između ostalog je također utjecao na sekularizaciju vlasti jer je podržao dostupnost obrazovanja laicima. Europski monarhi su stoga u 14. i 15. st. sve češće djelovali uz parlamente, a manje su ovisili o podršci Crkve. Crkva koja je do tada uživala financijske i pravne privilegije počela je sudjelovati u poreznim obvezama. Humanisti poput Machiavellija utjecali su također na sve učestalije društveno percipiranje Crkve kao političke organizacije koja je, poput ostalih država i vlada, sklona korupciji, podmićivanju i sl. Primjer promjene u odnosu moći između kralja i pape nalazimo u provođenju Inkvizicije u Francuskoj nakon Stogodišnjeg rata, kada je Luj XI. zabranio djelovanje inkvizitora bez njegovog pristanka, drugim riječima, odredio je da odluke vezane uz Inkviziciju moraju prvo proći kroz Parlament.¹¹ Na posljetku, sama reformacija započeta u 16. st. proizašla je iz ideje o reformiranoj kršćanskoj Crkvi koja neće podlijegati papinom autoritetu i čije se svećenstvo neće percipirati kao moralno superiorno državnoj vlasti tj. kralju. Razdoblje nakon reformacije pokazalo je da je time također omogućena veća državna kontrola nad crkvenom strukturom. Iako je među katoličkim vladarima takva regulacija ipak bila slabija zbog određenog autoriteta koji je papa zadržao, oni se od sada sve više, a često pod izlikom obrane prave vjere, upliću u crkvene poslove. Katolički vladari tako u ovom razdoblju često konfisciraju njezine posjede, nameću nove poreze itd. Lokalne crkvene institucije su na ovaj način bile pod sve većim državnim utjecajem, ali su isto tako imale i mogućnost utjecaja i sudjelovanja u izgradnji novog, ranomodernog društva.

2.2. Izgradnja države i kraljevske vlasti u 17. stoljeću

Europu u 17. st. su, uslijed zbivanja opisanih u prethodnom odlomku, obilježili društveni sukobi i previranja u čijim je temeljima pitanje vjeroispovijesti: uz uporne napade i prijetnje Osmanlija s Istoka, europski kršćanski narodi proživljavaju i unutarnju religijsku krizu potaknutu Lutherovim reformskim idejama iz prvih desetljeća 16. st. koje su rezultirale razdobljem reformacije, stvaranjem novih kršćanskih kongregacija odvojenih od Papine jurisdikcije te pokušajem obnove Katoličke Crkve. Tridesetogodišnji rat koji se u prvoj polovici 17. st. odvijao između novonastalih protestantskih snaga i katoličkih liga i saveza bio je vrhunac katoličkih ambicija te je za cilj imao konačno rješavanje vjerskih pitanja i povratak općega autoriteta Katoličke Crkve. Ipak, ubrzo po njegovu završetku 1648., europski vladari i narodi su uvidjeli da će odabir vjeroispovijesti i dalje ostati česti kamen spoticanja među

¹¹ Creveld, *The Rise and Decline of the State*, 66.

nacijama, ali i unutar njih. Habsburška Monarhija koja je obuhvaćala raznolik prostor i nacije srednje Europe, primjer je takvog dinamičnog suživota različitih religijskih skupina koji je osim društvenih prilika, bitno utjecao i na strukturu vlasti i moći. Ondje su crkvene institucije i staleži na lokalnim razinama preuzeli ulogu sukreatora političke stvarnosti u suradnji s državom, odnosno kraljem.¹²

Tridesetogodišnji rat je na više načina utjecao na vanjske i unutarnje političke odnose u Europi u 17. st., a jedan od njih je i stvaranje novih kriterija za održavanje političke konkurentnosti među državama. Ona se sada temeljila na snažnoj vojsci i konzistentnoj fiskalnoj politici kojom će se vojska održavati. U prostranoj i nehomogenoj državi kao što je Habsburška Monarhija, provođenje fiskalne politike je pak ovisilo o funkcionalnosti državnog aparata. U takvim okolnostima, javlja se potreba za stabilnom središnjom figurom koja će upravljati zahtjevnom državnim upravom. Pema Ivani Horbec, prvi vladar u Habsburškoj Monarhiji koji je odgovarao ovom opisu bio je Leopold I. (1655.-1705.)¹³. Oblik vlasti i uprave koji se tada stvara, potaknuo je razvoj modernih upravnih institucija koje u Habsburškoj Monarhiji doživljavaju procvat za vrijeme Marije Terezije. Horbec o ovom procesu piše: "...Većina teoretičara upravne povijesti prve naznake modernih upravnih struktura nalazi u procesu preobrazbe ranonovovjekovnih monarhija u aktivne države s institucionaliziranom vlasti koja djeluje u ime monarha. Taj je proces karakterističan za europske apsolutne monarhije 17. i 18. stoljeća..."¹⁴

Iako je dakle Habsburška Monarhija u drugoj polovici 17. st. "tražila" snažnog vladara, njegova se moć uvijek ostvarivala u sprezi s lokalnim institucijama i nositeljima vlasti. O tom stoljetnom odnosu i međuovisnosti govori epigram iz Engleske iz 16. st.: "No Nobility, no King".¹⁵ Lokalni velikaši i plemstvo su bili svojevrsan pomoćni kotač središnjoj upravi te su omogućavali vršenje državnih politika na lokalnoj razini. Također su djelovali i kao regulatori kraljeve moći i utjecaja. Prema tome, apsolutističke tendencije vladara u 17. i 18. st. u stvarnosti su naglasile neophodnost suradnje kralja s lokalnim elitama čiji se autoritet temeljio na tradicionalnim privilegijama i pravima. U ugarskim i hrvatskim dijelovima Habsburške Monarhije te su lokalne elite djelovale kroz Sabore: hrvatski staleži su sudjelovali na Hrvatskom, te također na zajedničkom Ugarskom saboru.

¹² *Ibid*, 75.

¹³ Ivana Horbec, "Razvoj uprave i javnih službi Banske Hrvatske u vrijeme vladavine Marije Terezije", (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2009), 4.

¹⁴ *Ibid*, 3.

¹⁵ *Ibid*, 127.

2.3. Hrvatski i zajednički Ugarski sabori: mjesta suradnje kralja i staleža

Beuc je sažeo prije spomenutu tezu o političkom značaju suradnje lokalnih elita i kralja : "...sjedinjeno Hrvatsko- Slavonsko kraljevstvo bilo (je) u vremenu od 1558.-1848. staleška država u kojoj je vlast bila podijeljena između kralja i staleža."¹⁶ Upravo zahvaljujući staleškim tradicionalnim pravima Hrvatski sabor je zadržao određenu izvršnu i zakonodavnu neovisnost naspram Ugarskog sabora, za što nalazimo jedan od primjera već 1527. kada Hrvatski sabor službeno izabire Ferdinanda I. za hrvatskog kralja, iako je ugarskim bio imenovan već 1526. Na temelju staleških prava Hrvatsko Kraljevstvo je bilo *distincta regna* naspram Ugarskoga,¹⁷ a povezivala ih je kruna sv. Stjepana. S druge strane, zaštita staleških privilegija od apsolutističkih kraljevih pretenzija je bila i spona koja je, kada su okolnosti to iziskivale, povezivala ugarsku i hrvatsku elitu.¹⁸ Može se stoga zaključiti kako su staleži bili jedan od stupova Hrvatskog Kraljevstva te su predstavljali protutežu i kralju i ugarskoj eliti. Uzimajući u obzir opisanu raspodjelu vlasti u Hrvatskom Kraljevstvu, nameće se pitanje kako su točno Hrvatski i zajednički Ugarsko – Hrvatski Sabori na kojima su bili zastupani hrvatski staleži i s kojima je kralj dijelio moć bili koncipirani, te tko ih je sačinjavao?

Beuc Hrvatski sabor naziva "staleškom skupštinom" za područje Hrvatske, Dalmacije i Slavonije koja se razvila tijekom 15. st. i na kojoj se raspravljalo te zakonski normiralo one odluke koje su se ticale javnih poslova koji se nisu mogli riješiti bez suglasnosti staleža.¹⁹ Do 17. st., ta "staleška skupština" dobiva konačan oblik te jasno određenu prostornu i pravnu nadležnost djelovanja. Hrvatski sabor tada počinje predstavljati vrhovnu zakonodavnu i pravosudnu instituciju u čijoj su nadležnosti bile "...izbor kralja preko zastupnika na Ugarski sabor, predlaganje kandidata za bana, konstituiranje podbana, izbor svih kraljevinskih službenika (protonotara, blagajnika, bilježnika Konferencija, fiškala)..."²⁰ Najčešće ga je sazivao ban, a od 1791. se nije mogao sazvati bez kraljeve privole.²¹ Bio je nestalno tijelo; za saborskim stolom su sjedili "...ban, zagrebački biskup, veliki župani i velikaši, kanonici Zagrebačkog i Čazmanskog kaptola, predstavnici pavlina i isusovaca, te kraljevski službenici: podban, protonotar i bilježnik Konferencija."²² Osim u dva navrata 1621. i 1709., Hrvatski

¹⁶ Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (Zagreb: Pravni fakultet Zagreb, Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, 1985), 161.

¹⁷ Beuc, *Povijest institucija*, 168.

¹⁸ *Ibid*, 160.

¹⁹ *Ibid*, 190.

²⁰ Horbec, "Razvoj uprave i javnih službi", 142.

²¹ Beuc, *Povijest institucija*, 190.

²² Horbec, "Razvoj uprave i javnih službi", 149.

sabor je bio jednodomno tijelo što znači da su svi staleži i redovi zasjedali zajedno.²³ Kraljevi dekreti iz druge polovice 16. st. ukazuju da je Hrvatsko – Slavonsko Kraljevstvo uspjelo sačuvati slobodu rimokatoličke vjere kojom su branili i legitimitet te zasebnost vlastitog Sabora naspram ugarskih staleža i županija.²⁴ Hrvatski Sabor je također regulirao kraljevu moć kroz pripadajuće mu zakonodavne ovlasti, ali i cjenkanjima i kompromisima. Početkom 17. st. Sabor upozorava kralja da vjerska pitanja (tada pod ingerencijom kralja) riješi na način koji je Sabor izabrao jer će u suprotnom doći u pitanje sama pripadnost Kraljevstva Svetoj kruni.²⁵ Ovo je jedan od primjera takvog načina regulacije moći, prilikom kojeg su obje strane koristile sva dostupna sredstva za postizanje svojih interesa. Kralj je tako utjecao na moć staleža zadržavanjem prava za sazivanje Zajedničkog sabora te pravom na imenovanje crkvenih i svjetovnih dostojanstvenika.²⁶

Zakoni doneseni na Hrvatskom saboru te u izravnoj suradnji s kraljem (obično je bila riječ o starim povlasticama staleža i bana) su u pravilu bili potvrđivani na zajedničkom Ugarskom saboru.²⁷

Zajednički Ugarski sabor je početkom 17. st. postao dvodomno tijelo sastavljeno od Gornje (velikaške) i Donje (staleške) kuće u koje je Hrvatsko Kraljevstvo slalo svoje predstavnike. U Gornjoj kući su Hrvatsko Kraljevstvo prema članku 61. iz 1625. zastupali ban i prepošt Zagrebačkog kaptola, koji je također imao pravo sjela s desne strane predsjedajućeg palatina, te jedan velikaš po izboru Hrvatskog sabora. U Donjoj kući Kraljevstvo su zastupali dvoje plemića po izboru Sabora i protonotar.²⁸ Izaslanstvo koje je izabirao Hrvatski sabor je na Zajedničkom saboru prihvaćalo ili odbacivalo kraljeve prijedloge te glasovalo u ime Hrvatskog Kraljevstva, a upute koje su pritom slijedili su se izrađivale na Hrvatskom saboru. Ostali, uključujući prepošta, na zajedničkom zasjedanju su glasovali u svoje ime, po principu većinskog glasovanja.²⁹ U razdoblju od 1625. do 1687. godine bilo je održano deset zasjedanja zajedničkog Ugarskog sabora.³⁰

Iz opisa Hrvatskog i zajedničkog Ugarskog sabora može se zaključiti da je Zagrebački kaptol kao velikaška korporacija i dio kraljevinske elite u 17. st. imao značajnu ulogu u njihovu radu.

²³ Beuc, *Povijest institucija*, 191.

²⁴ *Ibid*, 199.

²⁵ Beuc, *Povijest institucija*, 162.

²⁶ *Ibid*, 171.

²⁷ Horbec, "Razvoj uprave i javnih službi", 129.

²⁸ *Ibid*, 130.

²⁹ Beuc, *Povijest institucija*, 200.

³⁰ Broj zasjedanja preuzet iz *Corpus Juris Hungarici seu decretum generale inclyti Regni Hungariae partiumque eidem annexarum*, vol. I-II (dalje CJH), Budim, 1799.

Osim toga, budući da je habsburška dinastija svoj identitet i monarhiju gradila na rimokatoličkoj vjeri, Crkva je bila jedan od najpouzdanijih kraljevih partnera, a zagrebački biskup i Kaptol su u tom su partnerstvu imale posebno veliku ulogu. Osim duhovne i političke moći koju su posjedovali, vrijednost partnerstva s njima je za kralja također bila velika zbog strukture crkvene elite koja je većim dijelom potjecala iz nižeg i srednjeg plemstva, a "...koje je bilo nositelj gotovo svih važnijih funkcija unutar Hrvatskog sabora."³¹

3. Društveno – politička uloga Zagrebačkog kaptola u ugarskoj zajednici

3.1. Povijest kaptola

Prije opisa nastanka i djelovanja Zagrebačkog Kaptola, ukratko će se opisati nastanak i razvoj europskih kaptola, sjedišta katedralnih svećeničkih zajednica. Njihovu povijest možemo pratiti već od ranokršćanskog perioda kada se oko biskupa počinju okupljati zborovi svećenstva čija je zadaća pomaganje biskupu u upravljanju i održavanju biskupija. Njihova funkcija je međutim ubrzo nadišla granice duhovnog i crkvenog djelovanja. Crkva je kroz rani i razvijeni srednji vijek zauzela relevantne pozicije u izgradnji društva, počevši od kulture, školstva, itd., u skladu s čime je porasla i njezina posjedovna i ekonomska moć. Na taj su način kaptoli kao lokalne crkvene institucije uz pastoralno služenje počeli sudjelovati i u izgradnji općih političkih trendova. Iako tada još ne djeluju kao definiran kolektiv, "protokaptoli" su svoje djelovanje temeljili na ideji o zajedništvu, što će ostati okosnica njihove izgradnje i u budućnosti: "Svi su kaptoli u idejnome smislu svoj razvoj i formaciju temeljili na ranokršćanskom i ranosrednjovjekovnom konceptu zajedništva, odnosno kolektivnoga djelovanja subraće koja zajedno s duhovnim pastirskom biskupom predvodi čovječanstvo na putu do spasenja."³²

Valja istaknuti nekoliko crkvenih i sekularnih odluka i događaja koji su utjecali na institucionaliziranje kaptola kroz srednji vijek. Prvi veći pomak prema društvenom priznanju i normiranju zajednice je *Institutiones Aquisgranenses* iz 816.³³ Dvjestotinjak godina kasnije, koncept pomoćnog kolektiva dobiva još jasnije obrise kada ga zahvaćaju crkvene reforme

³¹ Ivana Jukić, "Kralj, Kaptol i sisačka utvrda 1672.-1682.: granice političke moći", u: *Kaptolski Sisak 1215.-2015: Zbornik radova sa skupa Kaptolski Sisak 1215.-2105. održanoga u Sisku 19.rujna 2015. godine.*, ur. Hrvoje Kekez i Stipica Grgić (Sisak: Sisačka biskupija, Stolni Kaptol Svetog Križa, 2017), 70.

³² Jerković, *Zagrebački kanonici*, 25.

³³ *Institutiones Aquisgranenses* su odredbe ahenskog zasjedanja na kojem su istaknute razlike između kanoničkih i redovničkih (benediktinskih) zajednica. Više u: Jerković, *Zagrebački kanonici*, 26.

donesene 1059. na Lateranskom saboru na kojem je podržana stroža regulacija svećenstva te svećeničkih i kaptolskih zajednica. Pod utjecajem ove redovničke renesanse, veći dio zapadnoeuropskih kaptola je poprimio redovnički karakter, međutim kaptoli Ugarskog Kraljevstva, uključujući i zagrebački, nisu podlegli tom trendu u istoj mjeri. To se očitovalo u njihovom daljnjem razvoju pa je tako Zagrebački kaptol u kasnom srednjem vijeku postao jedan od najjačih zemljoposjednika u Slavoniji što pokazuje odmak od očekivanog redovničkog karaktera koji teži siromaštvu.³⁴ Iako kontraintuitivno, reformno 11. stoljeće koje je pozivalo na skromnost je zahvaljujući crkvenom i državnom poticanju normiranja crkvene uprave i njezinih svećeničkih zajednica pridonijelo takvom razvoju pojedinih kaptola. U narednim stoljećima njihov su korporativni karakter i struktura bili sve naglašeniji, a upravni vrhunac doživljavaju u 14. st. koje donosi brojne promjene u crkvenoj hijerarhiji.

Zapadni crkveni raskol do kojeg je došlo u drugoj polovici 14. st. za posljedicu je imao preraspodjelu, tj. restrukturiranje moći. U okolnostima u kojima je nova hijerarhija moći s podijeljenim središtem još bila nestabilna, ojačali su lokalni centri moći – dijecezanske i ostale crkvene institucije čija je djelotvornost na određenom području ovisila i o sve utjecajnijim sekularnim središtima i tradicijama, prije svega vladarima. Prema Jerkoviću, upravo u prostoru gdje se dodiruju lokalne crkvene institucije i sekularne tradicije krila se stvarna moć Kurije, a dio tog imaginarnog prostora su i kaptoli.³⁵ Oni na tragu procesa koji je započeo već u prvim fazama njihova razvoja, u 14. st. predstavljaju tijesnu povezanost duhovnog i sekularnog svijeta koji se manifestira u dvojnomoj karakteru kanoničkih zajednica: s jedne strane duhovni rad kanonika s vjerskom zajednicom koju vode, a nasuprot tome težnja za ekonomskim napretkom kaptola kao korporativne institucije. Ova dinamika može se uočiti i na primjeru Zagrebačkog kaptola.

3.2. Izgradnja Zagrebačkog kaptola: 14.- 17. stoljeće

Zagrebački kaptol je u 14. st. (1334.) proglasio Statut i time potvrdio svoj položaj elitne korporacije u Hrvatskom Kraljevstvu.³⁶ Tome je prethodilo nekoliko stoljeća institucionalnog razvoja unutar ugarske crkvene organizacije kojoj je pripadao, a pod čijim je utjecajem djelovao sve do modernog razdoblja.

³⁴ Jerković, *Zagrebački kanonici*, 33.

³⁵ *Ibid*, 2.

³⁶ *Ibid*, 25.

Crkvena organizacija u Ugarskoj se počinje razvijati za vremena sv. Stjepana (oko 1000.), a jedna od njezinih dijeceza, Zagrebačka biskupija, osnovana je već krajem 11. st.³⁷ Središte srednjovjekovne Zagrebačke biskupije bio je katedralni kaptol koji je zahvaljujući svojem društvenom i posjedovnom kapitalu utjecao na društvene procese izvan vlastitih granica, tj. na širem području Ugarsko – Hrvatskog Kraljevstva. Povelja o njegovu osnutku nije sačuvana, ali iz Felicijanove povelje doznajemo da je prvi zagrebački biskup Duh na inicijativu kralja Ladislava I. dobio pomoćnike za upravljanje dijecezom, što se može smatrati začetkom kanoničke zajednice. Valja istaknuti da već sami način osnivanja kanoničke zajednice ukazuje na kraljevu ambiciju za širenjem svoje zone utjecaja pomoću crkvenih institucija.³⁸ U skladu s europskim trendovima, u Ugarskoj se krajem 12. i u 13. st. javljaju prve formalne kanoničke zajednice u ispravama kralja Bele III. te se tada počinje normirati i Zagrebački kaptol.³⁹ Od 13. st. on djeluje "u svojstvu mjesta s javnom vjerom"⁴⁰ tj. kao *locus credibili*, a proglašavanjem Statuta u 14. st. su se jasno definirala njegova prava i moć te neovisnost od biskupa. U ovom razdoblju razvijenog Kaptola, kada su već jasno ustanovljeni svi segmenti njegova rada, on je poprimio karakteristike velikaške korporacije koja je također plodno tlo za karijerni razvoj njegovih članova.

Prema sastavu, kanoničke zajednice mogu biti dijecezanske (svećeničke) i redovničke. Zagrebački kaptol je bio isključivo svećenička zajednica koju je predvodio prepošt.⁴¹ Kao predvodnik katedralne kanoničke zajednice, upravljao je poslovima Kaptola te je predstavljao moralni autoritet ostalim članovima. S rastom društvene i posjedovne moći Kaptola, rastao je i utjecaj prepošta, a zahvaljujući određenim političkim odlukama, posebno veliki značaj ima u 17. stoljeću.

3.3. Politička uloga Zagrebačkog kaptola u 17. stoljeću

U 17. st. moć Crkve i također Zagrebačkog kaptola dobiva novu dimenziju zbog određenih društvenih i političkih procesa koji su započeli s reformacijom i katoličkom obnovom, a koji su dodatno aktivirali do tada neiskorišten društveno – politički potencijal Katoličke Crkve i njezinih institucija. U tom periodu kojeg s jedne strane karakterizira kraljeva želja za uspostavljanjem stabilne apsolutističke vlasti, te s druge strane jačanje staleških elita, kralj je

³⁷ Nije poznata godina zasnivanja, ali je sigurno da je to bilo za vladanja Ladislava I. Arpadovića (1077- 1095). U: Jerković, *Zagrebački kanonici*, 27.

³⁸ Jerković, *Zagrebački kanonici*, 29.

³⁹ *Ibid*, 30-31.

⁴⁰ *Ibid*, 3.

⁴¹ *Ibid*, 32.

primoran na suradnju s lokalnim nositeljima vlasti te mu je u interesu njegovati ona partnerstva pomoću kojih će učvrstiti svoj politički položaj. U Hrvatskom Kraljevstvu je uz određene velikaške obitelji to prije svih bio Zagrebački kaptol. Zašto je Kaptol lokalna sila koja se isticala u tadašnjoj velikaškoj strukturi Hrvatskog Kraljevstva? Osim društvenog i zemljoposjedničkog kapitala, jedan od razloga krije se i u općoj društvenoj klimi Ugarsko – Hrvatskog Kraljevstva, ali i čitave Habsburške Monarhije zahvaćene konfesionalizacijom i katoličkom obnovom. Odabir vjeroispovijesti više nije samo duhovno opredjeljenje te na široj političkoj razini služi kao alat za cjenkanje i održavanje moći unutar ugarskog i hrvatskog plemićkog sustava, ali i na relaciji kralj – staleži. Unatoč tome što je veliki dio hrvatskog plemstva prihvatio protestantizam, rimokatolička vjera se "probila" na pročelje političke elite Hrvatskog kraljevstva i preuzela zadatak izgradnje modernog društva. Do toga je došlo upravo zahvaljujući suradnji kralja, Sabora i Katoličke Crkve koja je u Hrvatskom Kraljevstvu bila vidljiva već početkom 17. st. Odlukom Rudolfa II. 1604.g na zajedničkom Ugarskom saboru rimokatolička vjera proglašena je poželjnom u Ugarskom Kraljevstvu, što je Hrvatsko Kraljevstvo iste godine prihvatilo na zasjedanju Hrvatskog Sabora.⁴² Ovaj zakonski članak hrvatsko je plemstvo zadržalo kroz čitavo 17. st. te je on ostao svojstven Hrvatskom Kraljevstvu čak i u godinama kada je prestao biti važeći za uže Ugarsko Kraljevstvo. On ukazuje na sklonost rimokatoličkoj vjeri unutar hrvatskog staleškog društva koja je na posljetku dovela do proglašenja vjerskog municipalnog prava 1687., a koje je i najbolji pokazatelj moći rimokatoličke vjeroispovijesti.⁴³ Opredjeljenje saborske elite za rimokatoličku vjeru također je bio vjetar u leđa srednjem i nižem staležu iz kojeg je potjecala većina crkvene elite.⁴⁴ Na ovaj način Crkva u 17. st. postaje "posrednik" tj. instrument kojim se služe i kojem se prilagođavaju svi ogranci vlasti: plemićke strukture (niže i srednje), kralj i Sabor. Vjerska politika služila je kao medij za uspostavu i regulaciju moći između spomenutih struktura i institucija. Katoličko opredjeljenje je također imalo posebnu vrijednost jer je za njega bilo vezano pravo posjedovanja zemlje pod ingerencijom Sabora. Tko god je "...htio sudjelovati u raspodjeli političke moći unutar Kraljevstva, morao je biti katolik."⁴⁵

Zagrebački kaptol, žila kucavica Zagrebačke biskupije, na ovaj je način ušao u društvo vodećih sudionika političkog života Kraljevstva, ali i šire političke cjeline Ugarsko –

⁴² Ivana Jukić, "Vjerska politika plemstva u Hrvatskom saboru od 1604. do 1687. godine", *Tridentska baština. Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama*, (2016.), ur. Zrinka Blažević i Lahorka Plejić Poje, (Matica Hrvatska, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2016), 89.

⁴³ *Ibid*, 89.

⁴⁴ *Ibid*, 90.

⁴⁵ *Ibid*, 93.

Hrvatskog Kraljevstva. Njegova moć se očitovala u svim slojevima političke strukture: zagrebački su kanonici imali pravo sjela u Hrvatskom saboru uz Banski stol, a zagrebački kanonik je također gotovo uvijek bio jedan od izaslanika Kraljevstva u Donji dom zajedničkog Ugarskog sabora. Utjecaj Kaptola na kraljevsku vlast se pak ogledao u izborima biskupa koje je imenovao kralj pa je čak šest od osam biskupa u navedenom stoljeću dolazilo iz Zagrebačkog kaptola.⁴⁶ Također, prema kraljevoj odredbi biskup od 1671. postaje i banski namjesnik.⁴⁷ Osoba iz redova Zagrebačkog kaptola koja je imala najviše utjecaja na političke prilike u Hrvatskom Kraljevstvu i koja najbolje ukazuje na partnerski odnos između kralja i Kaptola bio je prepošt. Njegovim dobivanjem prava sjela u Gornjoj kući Ugarskog sabora, a koje je ozakonio kralj, Zagrebački je kaptol promoviran u kolektivnog velikaša. Zagrebački kanonici su na ovaj način postali dio lokalne kraljevske elite koja je mogla "odrediti tempo uspostave i karakter kraljevske vlasti unutar hrvatske kraljevske zajednice."⁴⁸ Odnos kralja i Kaptola, iako partnerski, u ovome razdoblju ipak nije pravocrtan te se odvijao u fazama u kojima obje strane iskušavaju granice moći. Ilustrativan primjer te dinamike je promjena uprave Sisačke utvrde krajem 17. stoljeća.⁴⁹

Pitanju utjecaja prepošta, ali i čitavog Kaptola na prilike u Hrvatskom Kraljevstvu u 17. stoljeću hrvatska historiografija nije posvetila puno prostora, te je već tradicionalno sklonija analiziranju banske funkcije ili velikaških obitelji (što nije bezrazložno s obzirom na obujam njihove moći.) Ipak, članak 61:1625 Ugarskoga sabora kojega je potvrdio kralj ukazuje na potrebu za historiografskim zaokretom. Prema spomenutom članku, zagrebački prepošt je od tada na temelju kraljevog pisma o sazivu sabora (*litterae regales*) dobio pravo sjela u Gornjem domu, uz još jednog poslanika iz Hrvatskog Kraljevstva. Također, ovim člankom se potvrđuje njegovo osobno pravo glasa među velikašima u Gornjem domu.⁵⁰ Drugim riječima, zagrebački je prepošt od 1625. imao jedinstveni položaj u političkoj hijerarhiji: kraljevskom odlukom je postao, uz službenog izaslanika Hrvatskog Kraljevstva kojega je birao Sabor i bana, jedini predstavnik Hrvatskog Kraljevstva u Gornjem domu Ugarskog sabora gdje je

⁴⁶ Jukić, "Kralj, Kaptol i sisačka utvrda", 69.

⁴⁷ *Ibid*, 70.

⁴⁸ *Ibid*, 69.

⁴⁹ Kralj je od 1672. do 1682. godine oduzeo Kaptolu sisačku utvrdu i prepustio ju vojno-krajiškoj upravi tj. varaždinskom generalu. Jukić motivaciju za ovaj možda neočekivani potez nalazi u kraljevom pokušaju dokazivanja vlastitog autoriteta. Sisačka utvrda je na posljetku vraćena upravi Kaptola u trenutku kada je kralju, pritisnutom okolnostima vanjske i unutrašnje politike, bila potrebna podrška lokalne elite za priznanje nasljednog prava. Ovaj slučaj dokazuje da prisiljan način uspostavljanja središnjeg autoriteta nije bio dugoročno održiv te nije mogao utjecati na posjedovnu moć i prava koja je Zagrebački kaptol baštiniio dugi niz godina Vidi više u: Jukić, "Kralj, Kaptol i sisačka utvrda", 67-77.

⁵⁰ CJH I, 1625:61.

imao osobno pravo glasa među velikašima koji su bili prva linija u održavanju dijaloga između staleža i kralja. Prepošt je stoga mogao utjecati na donošenje bitnih odluka u Ugarskom saboru, kao što je npr. bila odluka o vjerskom municipalnom pravu 1687., ili bilo koja druga odluka ključna za pravni status Hrvatskoga Kraljevstva u ugarskoj zajednici i Habsburškoj Monarhiji. Zbog te "pravne moći" Kaptol je imao neizravan utjecaj i na kraljeve odluke poput imenovanja zagrebačkih biskupa. Iz tog je razloga, na koncu, većina zagrebačkih biskupa u 17. st. i dolazila s Kaptola. Ne treba također zanemariti ni utjecaj, tj. umreženost Kaptola i prepošta u hrvatsku saborsku i plemićku strukturu koja je objašnjena prije u radu. Dakle, da bi se napravio maleni korak u ispravljanju ove "nepravde" koja se tiče zastupljenosti zagrebačkih prepošta u hrvatskoj historiografiji, te kako bi se također istražila politička uloga Kaptola u ovome razdoblju, u nastavku će biti ukratko prikazane biografije zagrebačkih prepošta iz razdoblja od 1625. do 1687. godine.

U tom se razdoblju na mjestu poglavara Zagrebačkog kaptola izmijenilo sedmero pojedinaca. Proučavanjem njihovih biografija može se zaključiti kako su neki od njih do prepoziture došli sustavnim radom unutar Crkve, dok neke biografije ukazuju na moćne obiteljske pozadine pojedinih prepošta koje su možebitno utjecale na njihove karijere. Ipak, svi oni unatoč eventualnim statusnim razlikama u obiteljskoj povijesti imaju daleko više zajedničkih točaka: većina njih se školovala na europskim sveučilištima, najčešće u Bologni ili u sličnim elitnim središtima, a zatim su po povratku u domovinu dobivali radna mjesta unutar Zagrebačke, ali i ostalih hrvatskih, dalmatinskih i slavonskih biskupija. Ondje služe Crkvi kao arhiđakoni, kanonici i sl. Za razumijevanje političke uloge zagrebačkih prepošta posebno je značajno istraživanje sličnosti u njihovim karijerama nakon prepoziture u Zagrebačkom kaptolu. Naime, čak četvero od sedmero prepošta iz ovoga razdoblja je nakon prepoziture prešlo na zagrebačku biskupsku stolicu. Njihove biografije su prve opisane u sljedećem poglavlju, a zatim slijede podaci i o ostaloj trojici prepošta.

4. Zagrebački prepošti od 1625. do 1687. godine

4.1. Biskupi

Benedikt Vinković rođen je u Jastrebarskom, a školovao se u Mađarskoj i Italiji (Bologna). U Bologni je 1606. preuzeo rektorat Ugarsko-bolonjskog zavoda⁵¹ te je dvije godine nakon toga

⁵¹ Ugarsko-ilirski zavod u Bologni osnovao je zagrebački prepošt Pavao Zondin 1553. Po uzoru na brojne zavode koji su ovome razdoblju osnovani u Bologni, Padovi i ostalim europskim sveučilištima, cilj osnivača Ugarskog zavoda je bio okupljanje i pomaganje studenata iz ugarskih i hrvatskih krajeva koji trpe turske navale.

doktorirao. Potom se vratio u Hrvatsku i preuzeo funkciju čazmanskog kanonika i lektora. 1610. postao je zagrebački kanonik te je poslan u Međimurje "da tamo propovijeda proti protestantizmu, koji se je u onim krajevima jako širio."⁵² U narednim godinama također je vršio službu čazmanskog, katedralnog i komarničkog arhiđakona. Za svoj je rod pridobio hrvatsko – ugarsko plemstvo. Zagrebački prepošt i generalni vikar tadašnjeg biskupa Ergelija postao je 1624. Za vrijeme njegove prepoziture, vranski priorat je trajno spojen s pozicijom zagrebačkog prepošta.⁵³ 1630. Vinković je prema kraljevoj odluci postao pečuhski biskup, a Sv. Stolica je to potvrdila 1633. Četiri godine kasnije, imenovan je zagrebačkim biskupom. Ivančan prenosi kako je u prvim godinama biskupovanja Vinković imao razmirice s Kaptolom zbog nesređenog vlasništva nad određenim zemljištem zbog čega se Kaptol tužio nadređenome, tj. ostrogonskom biskupu. Dodatan razlog razmirica bila je i činjenica što je Vinković zadržao zagrebački kanonikat. On je naime tvrdio kako su biskupski prihodi vrlo slabi zbog turskih osvajanja i naseljavanja Vlaha te je tražio Sv. Stolicu oslobođenje od plaćanja pristojbi za biskupske bule. Zbog neplaćanja spomenutih pristojbi, papinu potvrdu o imenovanju biskupom nije dobio sve do 1642. iako ga je kralj postavio na tu poziciju već 1637. Također su zbog navedenih "buntovništva" u Rim slane anonimne pritužbe na njega te se može zaključiti kako nije bio simpatiziran ni u Rimu ni na Kaptolu.⁵⁴ Postavlja se pitanje da li se ta netrpeljivost pojavila nakon njegova imenovanja biskupom ili već za vrijeme prepoziture. U potonjem bi značilo da je kraljeva odluka o imenovanju biskupa mogla proći bez podrške Kaptola, ili možda čak uz njihovo protivljenje. Biografije pojedinih Vinkovićevih nasljednika ipak sugeriraju da je glas Kaptola bio utjecajan pri spomenutom izboru.

Jedan od njih je Martin Bogdan koji je na poziciju zagrebačkog prepošta došao 1638. Ivančan napominje kako je bio skromna roda te je do prepoziture, a kasnije i biskupske funkcije došao vlastitim radom.⁵⁵ 1616. je poput svog prethodnika preuzeo rektorat bolonjskog Zavoda koji je vodio do 1620. Uočljive su i druge sličnosti u karijernom putu: bio je čazmanski, katedralni i komarnički arhiđakon te je upravljao Napuljevom zakladom⁵⁶. 1628. biskup Ergeli ga je

Više o Zavodu u: Damir Barbarić, "Bolonjski Ugarsko- ilirski zavod u kulturnoj povijesti Hrvatske", *Prilozi*, (1988.), br. 27-28: 55-76.

⁵² Ljudevit Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima od godine 1193. do 1924.*, strojopis (ukupno sv. I-IV, Zagreb, 1912–1924, Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu), II, 492.

⁵³ Vranski samostan su od 12. do početka 14. st. vodili templari, a nakon ukidanja njihova reda vodstvo su preuzeli hospitalci. Na vrhuncu moći vranski je priorat posjedovao oko 40 samostana i posjeda po hrvatskim krajevima. Preuzeto s: "Vrana", Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristup ostvaren 9. 9. 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65379>.

⁵⁴ Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*, 495.

⁵⁵ *Ibid*, 499.

⁵⁶ Baltazar Napulij- Dvorničić, prethodnik Benedikta Vinkovića na funkciji zagrebačkog prepošta. Zahvaljujući bogatoj imovini koju je pridobio na razne načine (kroz obiteljsko nasljedstvo, kao odštetu nakon dobivene

preporučio kao svog izaslanika papi Urbanu VIII. kako bi mu preuzeo potvrdu o imenovanju biskupom. Od 1639.- 1643. godine je obnašao funkciju zagrebačkog prepošta. Nakon smrti biskupa Vinkovića, Kaptol je poslao prepošta Bogdana te kalničkog arhidakona kralju Ferdinandu III. "...sa molbom, da imenuje zagreb. biskupom kojega zagreb. kanonika, jer se je kaptol bojao, da bi zagreb. biskupom mogao postati gjurski biskup Gjuro Drašković, za kojega se je govorilo, da bi radi spora sa Gjurskim kaptolom mogao biti premješten u Zagreb."⁵⁷ Tom je prilikom Kaptol predložio nekoliko kandidata među kojima je bio i Bogdan. Hrvatski sabor ga je 1643. imenovao biskupom što je papa ubrzo i potvrdio. Ivančan ne donosi puno podataka o njegovu biskupovanju. Doznajemo da je ulagao u popravljanje katedrale koja je stradala u požaru te od prokišnjanja. Umro je 1647., četiri godine nakon što je postao biskupom što možda i objašnjava zašto su podaci o njegovom biskupovanju oskudni. Ono što se ističe iz Ivančanove biografije o Bogdanu jest spomenuti opis prilika nakon smrti biskupa Vinkovića. To je ilustrativan primjer odnosa Kaptola i kralja koji, iako nezavisan pri imenovanju biskupa, prima izaslanstvo Kaptola te naposljetku bira biskupa iz kaptolskih redova koji odgovara njihovim molbama.

Zagrebačkim prepoštom je nakon Bogdanova imenovanja biskupom postao Petar Petretić. Rođen je 1604. te je prvu naobrazbu stekao na biskupskom dvoru. 1629. je položio prisegu za bečki kolegij gdje je bio kurator.⁵⁸ Od 1635.-1639. godine je bio prefekt zagrebačkog sjemeništa, a 1640. je također imenovan kalničkim arhidakonom. 1643. postaje prepoštom Zagrebačkog kaptola te je na toj poziciji ostao pet godina. U tom razdoblju se dogodio požar koji je uništio dvije trećine zagrebačkog Gornjeg grada te ošteti franjevački samostan, katedralu, biskupski dvor i ostale kaptolske objekte.⁵⁹ Nakon smrti biskupa Martina Bogdana, Kaptol poduzima iste korake kao i prilikom prethodne izmjene na biskupskoj fotelji: traži kralja da novim biskupom imenuje nekoga od zagrebačkih kanonika, te kralj 1648. izabire Petra Petretića što Sv. Stolica potvrđuje sljedeće godine. S obzirom na nesreće koje su zadesile prostor Kaptola još za razdoblja njegove prepoziture, Petretić kao biskup ulaže u obnovu i uređenje katedrale. Također je osnovao dva franjevačka samostana u Zagrebačkoj

parnice protiv biskupa Bratulića, kroz crkveni rad u Zagrebačkoj biskupiji te u svjetovnoj službi), od Napulijeve je ostavine nakon njegove smrti osnovan bečki kolegij namijenjen visokom obrazovanju klera zagrebačke biskupije. Napulijevom zakladom u početku su upravljali zagrebački prepošti, a kasnije i ostali upravitelji raznih crkvenih zaklada. Više o njegovu životu, kanonikatu i sukobu s tadašnjim biskupom Šimunom Bratulićem vidi u: Ljudevit Ivančan, "Bečki kolegij zagrebačke biskupije", *Bogoslovska smotra*, vol. 17. (1929.), br.3: 319- 325.

⁵⁷ Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*, 501.

⁵⁸ Više o osnivanju i povijesti bečkog kolegija vidi u: Ivančan, "Bečki kolegij zagrebačke biskupije", 316- 335.

⁵⁹ Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*, 528.

biskupiji te je štampao brojne pjesmarice, katekizam i Evanđelja na hrvatskom jeziku. 1667. je imenovan kalničkim nadbiskupom, ali iste godine umire.

Posljednji zagrebački prepošt koji je došao do pozicije zagrebačkog biskupa u razdoblju od 1625. do 1687. godine je Aleksandar Ignacije Mikulić. Njegovu opširnu biografiju Ivančan započinje opisom intrigantne obiteljske povijesti. Mikulićev djed, Tomo Mikulić bio je podban za vrijeme bana Jurja Zrinskoga "...a po smrti Stjepana Patačića postao je 'personalis praesentiae regiae in judiciis locumtenens.'"⁶⁰ Zahvaljujući ovim službama postao je jedan od najimućnijih ljudi u Kraljevini te Ivančan prenosi kako je u Zagrebu sagradio kaštel Šestine. Njegov sin Aleksandar (otac Aleksandra mlađeg) je za razliku od Tome Mikulića bio na lošem glasu zbog iskvarenosti i sklonosti kriminalu. Optužbe na njegov račun bile su ozbiljne: bio je optužen za ubojstvo kojem je motiv bila žena žrtve. Upravo iz veze s tom ženom Aleksandar stariji dobiva sina Aleksandra Ignacija. Nakon što su 1655. na saboru u Požunu protiv njega iznesene optužbe za ubojstvo i ostali kriminal, kralj je naredio provođenje istrage zbog čega Aleksandar bježi "kod Turaka".⁶¹ Međutim, na putu prema Bosni je ubijen, a Emerik Erdödy i Daniel Rauch su proglašeni povjerenicima za njegove brojne posjede. Njegova imovina je prema kraljevim napucima podijeljena plemićkim obiteljima (Zrinski, Gothal, Erdödy itd.) te je njezin mali dio ostao u rukama ženske linije obitelji Mikulić. Time je osiguran odgoj mladog Aleksandra Ignacija. Od tada je veliku ulogu u Aleksandrovu odgoju imao njegov ujak, kanonik Vukoslavić koji je utjecao na njegov duhovni i intelektualni razvoj. Aleksandar je tako tri godine u Grazu studirao filozofiju, a 1668. je pristupio zagrebačkom sjemeništu. Tada odlazi u Bolognu na daljnje obrazovanje te stječe doktorat iz prava. Zagrebačkim kanonikom je postao 1671. Funkciju zagrebačkog prepošta preuzeo je 1685. a već 1686. ga je kralj imenovao kninskim biskupom. Dvije godine poslije toga, nakon što je umro tadašnji zagrebački biskup Martin Borković, Mikulić preuzima njegovo mjesto. O njegovu biskupovanju Ivančan piše: "Kao biskup nastojao je Mikulić oko toga, da se na temelju odredaba trident. sabora usavrši svećenstvo i ostali vjernici, pak se je mnogo brinuo za dostojno vršenje službe Božje, te je mnogo držao do vanjskoga sjaja."⁶² Isticao se velikodušnošću prema kleru u čije je obrazovanje i znanstveni rad izdašno ulagao. 1690. je održao dijecezansku sinodu na kojoj je određeno da svaki svećenik mora namijeniti određenu ostavinsku svotu za sjemenište i svećenički dom, inače mu oporuka neće biti

⁶⁰ Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*, 627. Pojam se odnosi na zamjenika na sudu kraljevskog personala. Više o personalnom sudu i spomenutoj funkciji vidi u: Teodora Shek Brnardić, "Tavernik, tavernikalni sud i tavernikalno pravo", *Arhivski vjesnik*, (1997.), br. 40: 192.

⁶¹ Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*, 628.

⁶² *Ibid*, 631.

priznata. Njegov politički položaj i odnos s kraljem može se jasno razaznati iz situacije pred kraj njegova života: kralj je u tolikoj mjeri cijenio i uvažao Mikulića da ga je htio poslati kao svoga zastupnika na izbor poljskoga kralja, međutim to se nije zbilježilo zbog Mikulićeve smrti 1694.

4.2. Ostali zagrebački prepošti

Nakon što je 1648. Petar Petretić postao zagrebačkim biskupom, mjesto prepošta preuzima Franjo Jančijević međutim na vrlo kratko razdoblje – umro je samo 25 dana nakon preuzimanja službe. Ivančan piše kako je zagrebačkim kanonikom postao 1620., te je tada obavljao i službe petrovinskog i sisačkog špana. Bolonjski rektor je postao 1628., a 1633. je sudjelovao na provincijalnoj sinodi u Trnavi kao biskupov poslanik.

Nakon kratke prepoziture Franje Jančijevića, zagrebačkim prepoštom je imenovan Nikola Dijanešević. O njemu doznajemo da je zagrebačkom sjemeništu pristupio 1623., a sljedeće godine i bečkom kolegiju. 1631. je postao zagrebački kanonik te se početkom 1632. vratio u Zagreb. Neke od službi koje je vršio u narednim godinama su prefekt sjemeništa, toplički špan, kantor itd. Bio je zagrebački prepošt od 1648. do smrti 1670.

Na njegovo mjesto tada dolazi Mihalj Bocak. Bocak je rođen 1622. u selu Bojnikovcu, a roditelji su mu bili plemići jednoselci. U mladosti je učio skolastiku te je bio pisar nepoznatom pravniku u Mađarskoj gdje je naučio latinski i mađarski jezik. Biskup Petretić ga je u Zagrebu postavio na mjesto pomoćnika njegovom tajniku i tada se Bocak posvećuje svećeništvu. Prvo je postao čazmanski kanonik, a 1655. i zagrebački. Od 1665. do 1667. godine je bio prefekt sjemeništa, potom nadstojnik Napuljeve zaklade, toplički špan itd. Od 1670. je uz službu zagrebačkog prepošta služio i kao generalni vikar biskupa Borkovića. Ivančan piše kako je unatoč nedostatku službene naobrazbe u pravu i teologiji, u tim pitanjima „uspješno zastupao kaptol“.⁶³ Umro je 1685.

Iz analize životopisa zagrebačkih prepošta može se izvući nekoliko zaključaka koji se tiču Zagrebačkog kaptola, njegovog utjecaja na politička zbivanja u Hrvatskom (a time i u širem Ugarskom) Kraljevstvu i Habsburškoj Monarhiji te općeg kulturno-političkog ozračja ovog predmodernog društva. Politički najznačajnija odlika zagrebačkih prepošta jest izravan utjecaj i mogućnost dijaloga s kraljem zbog kojeg je prepošt, a time i Kaptol, mogao neizravno sudjelovati u donošenju odluka kao što je imenovanje biskupa. Na takvu razinu „bliskosti“

⁶³ Ivančan, *Podaci o zagrebačkim kanonicima*, 584.

kralj je pristao potvrđivanjem prava sjela u Gornjem domu. S obzirom da je Gornji dom bio najviša instanca za dijalog s kraljem, prepošt je imao mogućnost sudjelovati i u donošenju drugih, pravnih odluka. Podaci o njihovu obrazovanju i karijeri koje su postigli prije imenovanja prepoštima također su vrijedni. Iz njih dobivamo uvid u tadašnje akademske trendove među klerom, te uz to možemo zaključiti i kako je postojala određena statusna ljestvica po kojoj su se klerici postepeno uzdizali na karijernom putu. Osim obrazovanja na popularnim europskim sveučilištima poput Beča i Bologne, ona je uključivala upraviteljski rad u zakladama koje su postojale u akademskim krugovima, a koje su pomagale rad studenata pristiglih iz Hrvatskog i Ugarskog Kraljevstva, te naposljetku nastavak karijere u domovini koji je podrazumijevao rad na različitim crkvenim funkcijama unutar čitavog Hrvatskog Kraljevstva.⁶⁴

5. Zaključak

Procesi i promjene koje zahvaćaju Habsburšku Monarhiju u 17. st. predstavljaju značajne prekretnice za širu europsku povijest. Prije svega, ovo je razdoblje obilježila konfesionalizacija koja je utjecala na izgradnju moderne državne uprave, ali i kulture koja je ostala svojstvena stanovništvu ovog područja i u modernom razdoblju. Prema tome, utjecaj Crkve kao administrativne organizacije je zasigurno bio neizostavan element u izgradnji srednjoeuropske države. Hrvatsko Kraljevstvo kao dio Habsburške Monarhije u tome nije bilo iznimka. Ovu tezu potvrđuje utjecaj Zagrebačkog kaptola koji od 1625. ima jedinstvenu moć i položaj u Kraljevstvu kao kolektivni velikaš. Zagrebački prepošt glavni je predstavnik tog velikaša te je njegova karijera najbolji pokazatelj utjecaja Kaptola. Osim duhovnog autoriteta koji uživa u Hrvatskom Kraljevstvu, njegova umreženost u domaću plemićku strukturu, a samim time i Hrvatski sabor, učinili su ga najpoželjnijim kraljevim partnerom koji je imao moć, ali i odgovornost utjecaja na političke odluke koje su se ticale čitavog Hrvatskog Kraljevstva. Njegova uspješnost u obavljanju tog zadatka ovisila je o održavanju odnosa s relevantnim nositeljima vlasti, te također o vlastitoj umješnosti u razlučivanju pitanja koja su od interesa za Kraljevstvo. Biografije prepošta koje su predstavljene u ovome radu osvjetljavaju nam neke od tih nepoznanica te se uz to također mogu promatrati i kao povijesni prilozi o političkom razvoju i moći ranonovovjekovnog Zagrebačkog kaptola.

⁶⁴ O akademskom obrazovanju studenata iz hrvatskih krajeva na stranim učilištima u 16. i 17. st., te zakladama koje su ih potpomagale, vidi u: Barbarić, "Bolonjski Ugarsko-ilirski zavod", 55- 59.

6. Popis izvora i literature

Izvori

IVANČAN, Ljudevit, *Podaci o zagrebačkim kanonicima od godine 1193. do 1924.*, strojopis (ukupno sv. I-IV, Zagreb, 1912–1924, Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu), II, 491-633.

Corpus Juris Hungarici seu decretum generale inclyti Regni Hungariae partiumque eidem annexarum, vol. I-II, Budae: Typis et sumtibus Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1779.

Literatura

BARBARIĆ, Damir, „Bolonjski Ugarsko – ilirski zavod u kulturnoj povijesti Hrvatske“, *Prilozi*, 27- 28, (1988.), 55-76.

BEUC, Ivan, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Pravni fakultet Zagreb, Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, Zagreb, 1985.

v. CREVELD, Martin, *The Rise and Decline of the State*, Cambridge University Press, Virtual Publishing, 2003.

HORBEC, Ivana, „Razvoj uprave i javnih službi Banske Hrvatske u vrijeme vladavine Marije Terezije“, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2009.

IVANČAN, Ljudevit, „Bečki kolegij zagrebačke biskupije“, *Bogoslovska smotra*, vol. 17. br. 3, (1929.), 316- 335.

JERKOVIĆ, Marko, *Zagrebački kanonici u 14. stoljeću. Institucionalna i društvena povijest katedralne zajednice*, Biblioteka Institucije i pojedinci, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2018.

JUKIĆ, Ivana, „Vjerska politika plemstva u Hrvatskom saboru od 1604. do 1687. godine“, *Tridentska baština. Katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama*, Zrinka Blažević i Lahorka Plejić Poje ur. Matica Hrvatska, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2016, 85-99.

JUKIĆ, Ivana, „Kralj, Kaptol i sisačka utvrda 1672.-1682.: granice političke moći“, *Kaptolski Sisak 1215.- 2015.: Zbornik radova sa skupa Kaptolski Sisak 1215.- 2015.*, Sisačka biskupija, Stolni Kaptol Svetog Križa u Sisku, Sisak, (2017.), 67-77.

LOTZ- HEUMANN, Ute, „The Concept of 'Confessionalization': a Historiographical Paradigm in Dispute“, *Memoria y civilización*, vol. 4, (2001.), 93-114.

SHEK BRNARDIĆ, Teodora, „Tavernik, tavernikalni sud i tavernikalno pravo“, *Arhivski vjesnik*, br. 40, (1997.), 179- 198.

WILSON H., Peter, *Absolutism in Central Europe*, Routledge, London – New York, 2003.

„Corpus iuris Hungarici“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12522>>, zadnji pristup 8.9.2021)

„cuius regio, illius religio“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=12961>>, zadnji pristup 2.9.2021)

„Vrana“, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65379>>, zadnji pristup 9.9.2021)